

DET HEBRAISKE BIBELOVERSÆTTELSESPROJEKT

Formål, metodologi og hermeneutik

Jens-André P. Herbener

Projektet

Denne artikels sigte er at give en kort introduktion til *Det Hebraiske Bibeloversættelsesprojekt*, skildre dets formål og diskutere de metodologiske og hermeneutiske overvejelser, der ligger til grund.

Projektet blev iværksat i 1998. Det blev indledningsvis besluttet at tilvejebringe: 1) en udførlig introduktion, der skulle redegøre for projektets retningslinier, og 2) en annoteret prøveoversættelse af udvalgte tekstdele fra de hebraiske bibeltekster.¹ Det skulle etablere det fundament, hvorpå det egentlige oversættelsesarbejde skal bygge.

Det indledende projektarbejde har udmøntet sig i to bøger: *Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag: Introduktion* (Herbener 2001) og *Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag: Annoteret prøveoversættelse: Da Gud begyndte kap. 1-12, Jeshajahu kap. 1-12* (Herbener & Provençal 2001).

Det er på nuværende tidspunkt målet, at en nyoversættelse af de hebraiske bibeltekster skal udkomme i en annoteret studieudgave i form af 8 bind de kommende år, og i en ikke-annoteret standardudgave i form af 1 bind. Projektets første mål er en annoteret oversættelse af Pentateuken.

Nyoversættelsens hovedmålgruppe er hele undervisningssystemet, fra folkeskole over gymnasium til universitet, inklusive højskoler og lærerseminarier.

I spidsen for *Det Hebraiske Bibeloversættelsesprojekt* står en hovedredaktion, bestående af faguddannede forskere i semitiske sprog. Dertil kommer en række filologiske, universitetsteologiske og dansk-sproglige konsulenter. Projektet er placeret i humanvidenskabeligt regi og er tilknyttet Orientalisk og Judaistisk Afdeling ved Det Kongelige Bibliotek.

¹ Betegnelsen 'de hebraiske bibeltekster' omfatter her de skrifter, der indeholdes i *TaNak/Miqra*' i den jødiske tradition eller i *Det Gamle Testamente* i den protestantiske tradition (de apokryfe skrifter eksklusive), herunder de aramæiske dele af Ezras Bog (4,8-6,18) og Daniels Bog (2,4-7,28). Ganske vist tenderer ordet *bibel* i 'bibeltekster' en konfessionel kategori og er i streng forstand en anakronisme, når man refererer til teksterne i tiden før middelalderen (man begyndte tilsyneladende først at kodificere de hebraiske tekster i bogform fra 8. århundrede, jf. Tov 1992, 207). Under alle omstændigheder henviser 'de hebraiske bibeltekster' i denne artikel og i projektets regi til det forhold, at de pågældende tekster i altovervejende grad er affattet på hebraisk. Til en diskussion af spørgsmålet om de semantiske implikationer af bl.a. udtrykket 'bibel' og problemerne omkring en adækvat nomenklatur, se Davies 1995, 56-80.

Formål, metodologi og hermeneutik

Det mest karakteristiske kendetegn ved det nye oversættelsesprojekt er, at det behandler de hebraiske bibeltekster som andre tekster fra antikken eller middelalderen. Derfor vil de også blive oversat efter samme historisk-lingvistiske metoder som andre tekster. Projektets formål er med andre ord at tilvejebringe en videnskabelig, dvs. en fagligt baseret, ikke-konfessionel oversættelse af de hebraiske bibeltekster. Ifølge udgiverne indebærer det, at teksterne må gengives i lyset af den geografiske, historiske og kulturelt-religiøse kontekst, i hvilken de blev nedfældet, og at der ikke må tages hensyn til teksternes virkningshistorie i de postbibelske traditioner og heller ikke til moderne trossamfunds opfattelse og anvendelse heraf.² Dermed adskiller det nye projekt sig ikke blot fra ældre, men også fra hovedparten af nyere bibeloversættelser, der er mere eller mindre konfessionelt funderede.

Ganske vist er tilløb til en oversættelse af de hebraiske bibeltekster på videnskabelige præmisser, uafhængigt af konfessionsbestemte forskrifter, ikke et nyt eller enestående fænomen. Således kan fx den ældre danske oversættelse af professor Frants Buhl m.fl. (1910), den norske oversættelse I-V af professor Simon Michelet m.fl. (1929-1963), den endnu uafsluttede *The Anchor Bible I-* (1964-), *The New English Bible: The Old Testament* (1970) og den svenske nyoversættelse *Bibel 2000* (1999) siges at være tilvejebragt ud fra en fagvidenskabelig synsvinkel.³ Men der kan sættes spørgsmålstegn ved, om en videnskabelig tilgang i disse oversættelser er blevet anvendt konsekvent.

Fx har man i *The New English Bible: The Old Testament* og *Bibel 2000* bibeholdt den traditionelle omskrivning Herren (eller sjældnere Gud) af tetragrammet *yhwh*.⁴ I de to oversættelser har man tillige overtaget den af Luther stipulerede rækkefølge af de hebraiske bibeltekster, som Luther overtog fra Vulgata. Alle fem oversættelser fastholder brugen af den kristne titel på de hebraiske bibeltekster, *Det Gamle Testamente*. De har også alle overtaget den jødisk-kristne traditions overskrifter til de enkelte bøger, fx *Første Mosebog* eller *Genesis* som betegnelse for den første bog. Ligeledes anvender de alle – i al fald for de mest kendte bibelnavnes vedkommende – de af traditionen betingede transskriptioner, fx Eva (eller Eve) i stedet for det hebraiske Hawwa, Abel i

² At oversættelsen beskrives som 'ikke-konfessionel', betyder naturligvis ikke, at udgiverne benægter de hebraiske bibelteksters 'religiøse' grundkarakter, eller at de har dannet grundlag for jødiske/kristne konfessioner i et par tusinde år. Det betyder derimod, at enhver form for konfessionel forudforståelse, der ifølge den moderne forskning ikke svarer til, hvad der står, eller sandsynligvis står, i teksterne, så vidt muligt må tilsidesættes, for at en tekstuel forsvarlig gengivelse kan etableres. Det betyder endvidere, at oversættelsen er baseret på kritiske metoder, der selv er genstand for indvendinger, kritik og forandring. Endelig udelukker det trossætninger og lignende, der ikke kan gøres til genstand for empiriske undersøgelser, verifikation eller falsifikation.

³ Vurderingen af oversættelsernes videnskabelighed er først og fremmest foretaget på grundlag af oversættelsernes retningslinier, forord og på en gennemlæsning med særlig fokus på de steder, der er blevet reinterpreteret i Det Nye Testamente og den kirkelige tradition.

⁴ Enkelte steder har man i *The New English Bible: The Old Testament* sågar gengivet det med den først fra det 13. århundrede og i bibeloversættelser først fra det 16. århundrede kendte, men fejlagtige hybrid, *Jehovah*, se 2 Mos 3,15, 6,3, og i fire stednavne, 1 Mos 22,14, 2 Mos 17,15, Dom 6,24 og Ez 48,35.

stedet for Hæbæl, og Ezekiel (eller Hesekiel) i stedet for Jehæzqel (i tilnærmet transkription). De gør alle i større eller mindre grad brug af begreber, der med en vis rimelighed kan hævdes at være associeret med et kristent/kirkeligt tankeindhold⁵ i mange menneskers bevidsthed i dag, fx 'frelse', 'tro', 'synd', 'lov' og 'velsignelse'. Endelig bør det være legitimt at bemærke, at de nævnte oversættelser alle er blevet til i kirkeligt, teologisk eller interkonfessionelt, men ikke i humanvidenskabeligt regi, i hvilket hovedparten af historiske studier og akademiske oversættelser er placeret. Selv i de nævnte nyere oversættelser, der er blevet udarbejdet ud fra et fagvidenskabeligt grundperspektiv, synes der med andre ord at være elementer, der røber en implicit eller eksplicit hensyntagen til den postbibelske tradition.

Den nye oversættelse har som formål konsekvent at behandle de hebraiske bibeltekster som de antikke, nærorientalske tekster, de oprindeligt er. Dette forsøg på en videnskabelig/ikke-konfessionel tilgang til en oversættelse af de hebraiske bibeltekster er givetvis nyt.

Oversættelser af de hebraiske bibeltekster – ofte i forening med de nytestamentlige tekster – har traditionelt indtaget en særstilling sammenlignet med oversættelser af andre antikke tekster. Det er ikke blot hensynet til teksterne i deres egenskab af religionshistoriske kilder fra oldtiden, men også til deres virkningshistorie, tradition, til moderne trossamfunds teologi, liturgi, praksis m.m., der spiller ind; kort sagt, at teksterne fungerer som helligskrift for to verdensreligioner. Denne særlige måde at oversætte de hebraiske bibeltekster på er der gammel tradition for, og det er de færreste, der selv i dag – for alvor – sætter spørgsmålstejn ved den. Traditionsbetingede hensyn, der ud fra en historisk-lingvistisk betragtning må opfattes som tekstfremmede, har man vænnet sig til, så en oversættelse, der gengiver de hebraiske bibeltekster efter samme videnskabelige principper som andre tekster fra antikken, af mange opfattes som en smule suspekt. Ja, ikke blot som suspekt, men som en 'umulig' opgave. Ingen kan sætte sig ud over en 2000 år lang tradition, som de selv er en integreret del af, og se på teksten med uforudindtagede øjne. En af de centrale erkendelser inden for (post)moderne hermeneutik er, at studiet af historien er bestemt af vor forudforståelse og -interesse: fortiden lever kun i nutidens ufuldkomne rekonstruktion, kulturbestemte begrebsliggørelse og individuelle selektion.⁶

Ikke blot ud fra en konfessionel-religiøs, men også ud fra en moderne videnskabs-teoretisk betragtning synes der med andre ord at gøre sig særlige forhold gældende, når

⁵ De hebraiske udtryk, der ligger til grund for de centrale begreber 'frelse' (fx *jš*), 'tro' (fx *'mt*), 'synd' (fx *h't*), 'lov' (*twrh*), 'velsignelse' (*brkh*), har ofte et andet betydningsindhold i de hebraiske bibeltekster end i Det Nye Testamente/den kirkelige tradition og undertiden også end i den postbibelske jødiske tradition. I en fagvidenskabelig oversættelse bør det så vidt muligt tydeliggøres, at de hebraiske bibeltekster repræsenterer en selvstændig forestillingsverden, der på signifikante områder adskiller sig fra de efterfølgende traditioners interpretationer heraf; se hertil fx Jensen 1998, samt det på adskillige områder forældede, men, hvad angår de hebraiske bibelteksters selvforståelse, klassiske værk *Israel I-II* af Johannes Pedersen (1972; 4. udg.).

⁶ Jf. de 'klassiske' hermeneutik-teoretikere: Gadamer 1960 og Habermas 1968, der trods alle indbyrdes forskellige har bidraget til at bringe denne problematik i forgrunden i den moderne videnskabssteoretiske diskussion.

de hebraiske bibeltekster oversættes. Eller sat på spidsen: en bibeloversættelse ud fra en 'rent' historisk-lingvistisk tilgang kan ikke, sådan som det implicit eller eksplicit er blevet hævdet fra kirkelig side, siges at være mere 'sand' end en bibeloversættelse ud fra en dogmatisk-kirkelig. Objektivitet (epistemologisk-kulturel 'upartiskhed') eksisterer ikke, hvorfor det ene i absolut forstand ikke kan hævdes at være mere sandt end noget andet – alt er i sidste ende 'fortolkning'. Selv den videnskabeligt indstillede bibeloversætter er på grund af sin historiske funderethed, kulturelle baggrund og personlige præferencer lige så tynget af uundslipelige 'fordomme' som den kirkeligt indstillede bibeloversætter.

En del bibeloversættere har i vor tid oplevet, at udsagn af denne eller lignende karakter bliver fremført, når en bibeloversættelse udkommer (jf. Orlinsky & Bratcher 1991 og Thuesen 1999). Lige så karakteristisk er det imidlertid, at når en ny oversættelse af et hvilket som helst andet oldtidsskrift udkommer, udløser det som hovedregel ikke hermeneutisk-metodologiske diskussioner af denne art. Her benægtes sædvanligvis hverken relevansen eller muligheden af en oversættelse ud fra en fagvidenskabelig synsvinkel; og en bevidst hensyntagen til en teksts eventuelle virkningshistorie anses for illegitim, al den stund at det indebærer en hensyntagen til *tekstfremmede* forhold.

Et illustrativt eksempel er den igangværende, danske nyudgivelse af *Verdensreligionernes Hovedværker I-* (1997-) i oversættelse. Indtil nu foreligger der oversættelser af fx gamle babylonske, iranske, græske, romerske, buddhistiske, ægyptiske, koreanske, japanske, kinesiske, rabbinske, oldnordiske og hinduistiske skrifter. Metode-diskussioner angående det mulige eller umulige i at foretage en oversættelse på et fagvidenskabeligt grundlag har mig bekendt – på enkelte undtagelser nær – ikke fundet sted: at tilstræbe at oversætte teksterne på 'egne' præmisser, på grundlag af deres historisk funderede og litterære selvforståelse, er tydeligvis blevet anset for et selvfølgeligt imperativ.

Spørgsmålet er, hvad der betinger denne forskel mellem bibeloversættelser og andre oversættelser, dels i metodologi, dels i reaktioner og kritik.

For det første: de hebraiske bibeltekster er ikke de eneste gamle tekster, der har en indflydelsesrig virkningshistorie. Der kan nævnes talrige andre, fx Iliaden og Odysseen, Platons og Aristoteles' skrifter, Vedaerne, Upanishaderne, Daode Jing, Avesta og Koranen. Også disse tekster har i større eller mindre grad bidraget til at forme (dele af) verdens kulturhistorie og tankegang i århundreder.

For det andet, at et sprog er knyttet til sin brugers kultur og verdensbillede, og at en kultur og et verdensbillede er knyttet til sin brugers sprog (jf. især Sapir 1973 og Whorf 1974), er ikke en problemstilling, der særligt kendetegner en bibeloversættelse: Det karakteriserer i større eller mindre omfang alle oversættelser. Det skal dog ikke forhindre én i at *tilstræbe* at gengive en tekst på dens 'egne' præmisser. Det er og må være idealet i alle akademisk forsvarlige oversættelser af oldtidstekster, for opgiver man dette ideal, har man bevæget sig ud på en farlig glidebane: hvad er dybest set kriterierne

for, at det ene ikke kan være lige så godt som det andet?⁷ Skønt disse spørgsmål fortsat må karakteriseres som uafklarede i den metodologiske diskussion af grundlaget for humanvidenskaberne, volder de i forskningsmæssig *praksis* sædvanligvis ingen problemer. Selv om majoriteten af forskere ikke vil bestride det umulige i en såkaldt ‘objektiv’ oversættelse, vil de i en akademisk kontekst ikke desto mindre bestræbe sig på det i det omfang, det inden for den menneskelige erkendelses grænser er muligt. Forskellen mellem i dag og tidligere er måske fremfor alt en større bevidsthed omkring den iboende subjektivitet/‘ideologi’ i al videnskabeligt arbejde (jf. fx Collin & Køppe 2000).

For det tredje: ud fra en sekulær, religionshistorisk betragtning turde det være vanskeligt at argumentere imod, at en oversættelse af de hebraiske bibeltekster, der bevidst tilgodeser tekstfremmede forhold som den postbibelske tradition, dogmatik, liturgi osv., ikke er videnskabeligt forsvarlig, men anakronistisk og uhistorisk. Det siger sig selv, at de førkristne forfattere/redaktorer af de hebraiske bibeltekster ikke havde kendskab til fx Irenæus, Augustin og Luther, hvorfor en hensyntagen til disse i tilvejebringelsen af de hebraiske bibeltekster må anses for en umulighed ud fra enhver rationel betragtning. Tilsvarende må en bevidst eller ubevidst hensyntagen til Irenæus, Augustin og Luther i *oversættelsen* af de hebraiske bibeltekster betegnes som en forvrængning af teksternes ‘oprindelige’ mening. Teksternes forfattere/redaktorer kunne af gode grunde ikke læse de kirkelige fortolkere, der i rigt tal fulgte efter. Og det fører frem til pointen: den, der læser en oversættelse, bør – i princippet – modtage samme budskab som det, de oprindelige forfattere/redaktorer ønskede at formidle.⁸

Ikke desto mindre har et utal af bibelovertættelser⁹ i tidens løb, selv i moderne tid, blandet en historisk-lingvistisk tilgang til teksterne med en anakronistisk konfessionalisme, dvs. foretaget et *mixtum compositum* af kategorialt forskellige tilgangsvinkler. Uden tvivl skal denne i teori og praksis metodologisk illegitime tilgang forstås i lyset af det faktum, at bl.a. de hebraiske bibeltekster fortsat udgør fundamentet for to levende verdensreligioner, hvori tradition og dogmatik ofte spiller en større rolle end bibelens

⁷ Fx har dele af den moderne litteraturvidenskab (nykritikken, *reader-response* kritik, dekonstruktivisme m.m.) bl.a. problematiseret enhver tale om læsningen af en tekst uafhængigt af den enkelte læsers forudforståelse og -interesse. Gyldigheden af denne problematisering er isoleret set sand nok. En fare ved den erkendelse er imidlertid, at det ikke blot kan føre til, men i praksis legitimere vilkårlighed (herunder konfessionel selvlegitimation) i fortolkningen, jf. Niels Peter Lemche: “Den negative side af sagen hænger sammen med den reducerede interesse i litteraturforskningen for forfatteren og dennes situation. Det betyder, at man arbejder inden for et lukket rum, som vi kunne kalde kanon, og løsriver dette rum fra den erkendelsesteoretiske tidskategori. Teksten får lov til at bearbejde sine moderne læsere uafhængigt af det milieu, i hvilket den blev til, og uafhængigt af de intentioner, dens forfatter har haft med at skrive den. Givetvis fører denne måde at arbejde med tekster på til mange morsomme og idérige belysninger af en tekst, og givetvis kan en tekst opnå en virkningshistorie, som dens forfatter aldrig havde forestillet sig; men faren ved fremgangsmåden er vilkårlighed med hensyn til fortolkningen, som enhver forfatter til hver en tid må nære frygt for.” (1994, 139f; jf. også Lemches overvejelser 140f).

⁸ Ganske vist er det et uopnåeligt *ideal*, specielt i forbindelse med oversættelsen af en oldtidstekst fra en fremmed kulturkreds, jf. overvejelserne ovenfor. Der kan imidlertid sættes et stort spørgsmålsteget ved, om der i fagvidenskabelig sammenhæng eksisterer et *alternativ* til at tilstræbe dette ideal som *regulativ* idé.

⁹ Først og fremmest oversættelser, der omfatter de tekster, der indeholdes i de forskellige kristne bibles.

ordlyd. Dertil kommer, at teksternes hovedgud almindeligvis er bibeloversætternes, dvs. kristne eller jødiske teologers egen gud. Som John Barton anfører om hele denne problematik:

For the most part religious communities interpret their Scripture in the light of the doctrine and practice they have come, by custom and usage, to regard as correct. Thus any conflict there may be between Scripture and doctrine is masked, and is deprived of its power to threaten. (1996, 78).

Endelig bør man kunne tillade sig en undren, hvis man anlægger en streng religiøs synsvinkel: hvis de hebraiske bibeltekster indeholder Guds ufejlbarlige ord til menneskeheden, sådan som det stadig indgår i en del (fundamentalistisk) troendes forståelse af teksterne, hvorfor tager man så bevidst hensyn til de efterfølgende traditioner i oversættelsen? Kunne man ikke argumentere for, at det svarer til at ville tilpasse terrænet (de hebraiske bibeltekster) til kortet (de efterfølgende traditioner)? Den modsatte fremgangsmåde forekommer dog at være den rigtige.¹⁰

Bibeloversættelser er ikke det eneste område, der har været og mange steder fortsat er præget af (postbibelske) religiøse traditioner og vanetænkning. Også inden for områder af den mere 'regulære' bibelforskning har det traditionelt spillet en markant rolle.

Inden for rekonstruktionen af fx det gamle Palæstinas historie har udgangspunktet tidligere i forskningen været de hebraiske bibeltekster. Dels har man herudfra forsøgt at slutte sig til den realhistoriske virkelighed, dels har man ofte tolket arkæologiske fund i lyset af de hebraiske bibeltekster. Med de sidste ca. 30 års forskning er nye, sekulære metoder blevet introduceret, først og fremmest med de såkaldte minimalister i spidsen.¹¹ De har bl.a. slået til lyd for, at skal syrisk-palæstinsk arkæologi og studiet af det gamle Palæstinas historie og religionshistorie udføres på en metodisk forsvarlig måde, må de være selvstændige videnskaber, der inddrager alle relevante vidensfelter, metoder og skrifter på lige fod uden en bibelsk 'facitliste'. Man har bl.a. stillet spørgsmålet, hvordan man ville tolke ekstrabibelske oplysninger, man i dag har til rådighed om det gamle Palæstina, dersom man ikke kendte til de hebraiske bibeltekster (jf. Davies 1992, 16).

På lignende måde har der i nyere tid inden for oldhebraisk leksikografi blæst nye vinde. Udgangspunkt for den igangværende udgivelse af *The Dictionary of Classical Hebrew* (Clines 1993-) i Sheffield er, at klassisk hebraisk opfattes som et sprog på lige fod med alle andre sprog. I modsætning til tidligere hebraisk-leksika begrænser man sig derfor ikke til de hebraiske bibeltekster, men inddrager også (nu) tilgængelige tekster som fx Dødehavsteksterne, Ben Siras Bog og oldhebraiske inskriptioner. At man

¹⁰ Philip R. Davies anfører: "A confessional reading in principle denies the scriptural texts the possibility of behaving in a non-canonical manner, and thus, paradoxically, denies the authority of the text in favour of the authority of the reception conscious and theologically informed reader." (1995, 49).

¹¹ Repræsenteret af Philip R. Davies (Sheffields Universitet), Thomas L. Thompson (Københavns Universitet), Niels Peter Lemche (Københavns Universitet), Keith W. Whitlam (Stirlings Universitet) m.fl.

tidligere har udarbejdet ordbøger til de hebraiske bibeltekster (inklusive de aramæiske dele heraf), kan givetvis forklares med den særlige religiøse status, disse tekster har haft i mange menneskers bevidsthed, og med behovet for uddannelse af teologiske kandidater og forskere. Lingvistisk og sproghistorisk repræsenterer de hebraiske bibeltekster imidlertid et tekstudvalg, der er væsentlig mere arbitrært end rimeligt er.

Tiltag til en gennemført 'sekularisering' af bibelforskningen og af bibelrelateret forskning synes med andre ord at gøre sig gældende på flere fronter i dag. Centralt i denne 'sekularisering' er metodologien: Minimalisterne opfatter det som metodisk illegitimt at studere det gamle Palæstinas historie ud fra en bibelsk forudforståelse. Landets historie i oldtiden bør undersøges på 'egne' præmisser, bl.a. før man foretager sammenligninger mellem arkæologien og de hebraiske bibeltekster, herunder deres ifølge minimalisterne ideologisk betingede konstruktion af Palæstinas historie. Udgiverne af *The Dictionary of Classical Hebrew* i Sheffield opfatter det tilsyneladende som sproghistorisk arbitrært at studere klassisk hebraisk semantik alene på grundlag af de hebraiske bibeltekster. Alle kendte tekster, indskrifter osv. skrevet på dette sprog bør undersøges på lige fod. Vi, udgiverne af den nye oversættelse af de hebraiske bibeltekster i Danmark, opfatter det som metodologisk/tekstuelt uforvarsligt at oversætte de hebraiske bibeltekster ud fra en konfessionel forudforståelse, baseret på postbibelske traditioner og praksisser.¹² At al oversættelse er fortolkning, er ganske vist sandt, men det er en sandhed med modifikationer. En forsvarlig metodologi og filologi afsætter ofte klare grænser for, hvad der er en legitim tolkning, og hvad der ikke er. Ifølge udgiverne må det være at følge de filologisk-syntaktiske spilleregler og fortolke teksten ud fra dens 'egen' tekstuelle og historiske kontekst. Kort fortalt tilstræber vi så vidt muligt at lade tekstens ordlyd og selvfortolkning diktere 'teologien' i stedet for omvendt.¹³

Denne oversigt over tilgangen til den nye oversættelse er ifølge sagens natur langtfra fyldestgørende; i projektets introduktionsbind findes en udførlig argumentation, forklaring og motivering. En oversættelse af de hebraiske bibeltekster indebærer nemlig ikke blot en række overordnede metodiske valg, men også talrige specifikke. Undertiden kan man sige, at forskellige, indbyrdes uforenelige retningslinier inden for et fagvidenskabeligt paradigme alle kan betegnes som legitime. Det betyder også, at retningslinierne for *Det Hebraiske Bibeloersættelsesprojekt* ikke kan gøre krav på at være de fagligt set eneste legitime, men dog på at være metodologisk forsvarlige.

¹² Ligesom minimalisterne har stillet spørgsmålet: hvis man forsøger at se bort fra de bibelske tekster, hvordan ville man så fortolke de arkæologiske udgravninger, inskriptioner m.m.?, således har vi stillet spørgsmålet: hvis vi forsøger at se bort fra den postbibelske, rabbiniske tradition (fx Talmud), Det Nye Testamente, den kirkelige (katolske og protestantiske) tradition, dogmatik m.m., hvordan ville vi så oversætte de hebraiske bibeltekster?

¹³ Dette betyder ikke, at oversættelser, tilpasset senere traditioners im- eller eksplicite teologier, ikke undertiden er principielt mulige ud fra en filologisk synsvinkel. Men den *metodologi*, der ligger til grund for disse oversættelser, er illegitim som påvist ovenfor. Det indebærer også, at selv om en tendentios oversættelse filologisk kan være principielt mulig (det er der af og til flere oversættelser, der kan være), behøver den ikke at være videnskabeligt/tekstuelt forsvarlig. Dét forudsætter nemlig, at oversættelsen er baseret på den pågældende teksts ordlyd og kontekst, ikke på en sammenblanding af teksten og dens virkningshistorie.

I lyset heraf skal det understreges, at en eksplicitering af oversætternes forudsætninger, metodiske tilgang, deres utallige valg, fravalg og begrundelser, såvel som en fremlæggelse af de ofte yderst komplekse fortolkningsmuligheder, som klassisk hebraisk ud fra en moderne betragtning rummer,¹⁴ udgør et vigtigt element i definitionen af en fagvidenskabelig bibeloversættelse.¹⁵ Dermed repræsenterer udtrykket ‘videnskabelig’ om den nye oversættelse især det modsatte af enhver forestilling om *den* ‘korrekte’ oversættelse. Noget sådant eksisterer måske i fundamentalismens, men sjældent eller aldrig i videnskabens optik.

Afsluttende bemærkning

Det Hebraiske Bibeloversættelsesprojekt baserer sig på den humanvidenskabeligt set ukontroversielle grundidé, at alle kulturelle fænomener er historisk betingede og funderede, og at de derfor bør studeres som sådan. Det har forskellige konsekvenser. En af dem er, at det må anses for principielt umuligt, at en forfatter kan have kendskab til, hvilke fortolkninger hans værk vil blive gjort til genstand for fx 100 år, 500 år eller 1500 år efter affattelsen. Derfor må det i oversættelsen af et værk anses for videnskabeligt uholdbart at tilpasse det til dets senere fortolkningshistorie.

Det betyder ikke, at det for en moderne oversætter fra den vestlige verden i praksis er muligt at se bort fra de hebraiske bibelteksters virkningshistorie, som han selv er en del af. Men på det *metodiske* plan kan der ikke herske tvivl: hvis en oversætter vil arbejde videnskabeligt, skal han tilstræbe – vha. alle til rådighed stående metoder og midler – at lytte til og gengive, hvad der står, eller sandsynligvis står, i teksterne uafhængigt af de (senere) omfortolkninger, som den moderne forskning med sikkerhed har identificeret som sådanne.

Ganske vist er der forbundet talrige problemer med en oversættelse af netop de hebraiske bibeltekster; fx usikkerheden om teksternes alder, forfattere og deres oprindelige miljøer, eller fx spørgsmålet om teksternes komplekse overleveringshistorie, den pluralistiske karakter af de fragmenterede bibeltekster fra Qumran og deres forhold til de komplette codices fra højmiddelalderen – forhold, der selvsagt komplicerer en videnskabelig oversættelse, og som implicerer, at den kan defineres på forskellig vis.

Men det ændrer næppe ved den fundamentale præmis: vi må i en oversættelse ikke bevidst indlæse forhold, som vi ikke kan argumentere for, at teksternes forfattere/redaktorer selv kan have tænkt, eller som vi ikke kan udlede af teksterne som historisk betingede vidnesbyrd.

For så vidt har denne erkendelse længe været *terra cognita ad nauseam* i forskningen, herunder for oversættere i humanvidenskabeligt regi. Men for bibeloversættere, herunder universitetsuddannede forskere? Sjældent har man i al fald, nationalt eller

¹⁴ Det vedrører fx spørgsmålet om det hebraiske aspektsystem, gengivelsen af de hebraiske bibelteksters parataktiske struktur, semantisk ækvivalens, idiomer, billedsprog og meget mere.

¹⁵ Jf. værkerne Koller 1972 og Krings 1986 om oversættelsesteori, oversættelsesbarrierer og oversætteres/oversættelsers inhærente begrænsninger.

internationalt, draget den egentlige konsekvens af dette. Den nye oversættelse repræsenterer et tentativt bud på det.

For mange danskere vil det humanvidenskabelige eller ikke-kirkelige udgangspunkt uden tvivl føles uvant, hvis ikke (eller måske netop derfor) 'radikalt'. Bibelen er kirkens helligskrift, bibeloversættelser er kirkens og teologiens 'naturlige' opgave, sådan har det været i umindelige tider. Men hvor naturligt er det *egentligt*, når det kommer til stykket, bør den kritiske forsker måske spørge sig selv.

De hebraiske bibelteksters forfattere/redaktorer kendte ikke til Det Nye Testamente eller kirken. De kendte ikke til katolicisme eller protestantisme. Det er et historisk faktum, populært eller ej. Det bør imidlertid indebære, at oversættelsesprojektet faktisk har det ikke-kirkelige udgangspunkt til fælles med de hebraiske bibelteksters egne forfattere/redaktorer.

Litteratur

BARTON, JOHN

1996- "The Significance of a Fixed Canon", M. Sæbø, ed., *Hebrew Bible/Old Testament: The History of its Interpretation I-*, Göttingen, 67-83.

CLINES, DAVID J.A., ed.

1993- *The Dictionary of Classical Hebrew I-*, Sheffield.

COLLIN, FINN & SIMO KØPPE, eds.

2000 *Humanistisk Videnskabsteori*, København (4. udg.).

DAVIES, PHILIP R.

1992 *In Search of 'Ancient Israel'*, Sheffield.

1995 *Whose Bible is it anyway?*, Sheffield.

GADAMER, HANS-GEORG

1960 *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen.

HABERMAS, JÜRGEN

1968 *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt a.M.

HERBENER, JENS-ANDRÉ P., ed.

2001 *Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag: Introduktion*, København.

HERBENER, JENS-ANDRÉ P. & PHILIPPE PROVENÇAL, eds.

2001 *Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag: Annoteret prøveoversættelse: Da Gud begyndte kap. 1-12, Jeshajahu kap. 1-12*, København.

JENSEN, HANS J. LUNDAGER

1998 *Gammeltestamentlig Religion: En indføring*, Frederiksberg.

KOLLER, WERNER

1972 *Grundprobleme der Übersetzungstheorie unter besonderer Berücksichtigung schwedisch-deutscher Übersetzungsfälle*, Bern/München.

KRINGS, HANS P.

1986 *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*, Tübingen.

LEMICHE, NIELS P.

1994 "Hvad er det vi har lavet, og hvor går vi hen?", N.P. Lemche & M. Müller, eds., *Fra Dybet: Festskrift til John Strange i anledning af 60 års fødselsdagen den 20. juli 1994*, København, 131-43.

ORLINSKY, HARRY M. & ROBERT G. BRATCHER

1991 *A History of Bible Translation and the North American Contribution*, Atlanta.

PEDERSEN, JOHANNES

1972 *Israel I-II*, København (4. udg.).

SAPIR, EDWARD

1973 *Selected Writings of Edward Sapir*, D.G. Mandelbaum, ed., Berkely (6th ed.).

THUESEN, PETER J.

1999 *In Discordance with the Scriptures: American Protestant Battles over Translating the Bible*, New York/Oxford.

TOV, EMANUEL

1992 *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, Minneapolis.

WHORF, BENJAMIN L.

1974 *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, J.B. Carroll, ed., Cambridge, MA.

Bibeloversættelser

1910, *Det Gamle Testamente*. Oversat under medvirken af J.C. Jacobsen [m.fl.] af Prof., Dr. Fr. Buhl, København/Kristiania.

1929-63, *Det Gamle Testamente I-V*. Oversatt av S. Michelet, S. Mowinckel & N. Messel, Oslo.

1964-, *The Anchor Bible I-*, W.F. Albright & D.N. Freedman, eds., Garden City/New York.

1970, *The New English Bible: The Old Testament*, Oxford.

1992, *Bibelen. Den Hellige Skrifts Kanoniske Bøger. Autoriseret af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II*, København.

1999, *Bibel 2000*, Stockholm.

Oversættelser

1997-, *Verdensreligionernes Hovedværker I-*, København.

Summary

The guidelines of a planned translation of the Hebrew Bible into Danish and an annotated sample translation of selected texts were published in Denmark last year. The work is based on a pilot project initiated in 1998 and completed in 2001. It is the intention that a retranslation of the Hebrew Bible will be published continuously the following nine years, divided in eight annotated publications with a translation of the Pentateuch being the first.

The purpose of The Hebrew Bible Translation Project is to work out a Danish translation of the Hebrew Bible on a scholarly and secular foundation. This article presents what this purpose implies, and it discusses some of the methodical and hermeneutical considerations constituting the basis of the translation, as compared with other Bible translations.

According to the publishers a secular scholarly translation implies that the Hebrew Bible texts must be reproduced in accordance with the geographical, historical and religious context in which they were written, and that no consideration must be taken of the historical

effects of the texts in post-biblical traditions or, consequently, to the perception and usage of the texts by modern religious communities.

In this respect, the new project differs not only from older but also from the majority of modern Bible translations based on a mixture between strictly scholarly and traditional/confessional considerations..

In this respect, the new project differs not only from older, but also from the majority of modern Bible translations, based on a mixture between strictly scholarly and traditional/confessional considerations.

Jens-André P. Herbener
Redaktør
Det Hebraiske Bibeloversættelsesprojekt
Det Kongelige Bibliotek
PB 2149
DK-1016 København K